

ISSN 1300-1458

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

CTAD

• Sayı 1 • Bahar 2005

Hacettepe Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
Sayı : 1 Yıl : 1 Bahar 2005

Sahibi	Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına Prof.Dr. Mustafa YILMAZ
Yazı İşleri Müdürü	Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN
Yayın Kurulu	Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Başkan) Doç.Dr. Fatma ACUN Doç. Dr. Adil DAĞISTAN Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU Yrd. Doç. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Yrd.Doç. Dr. Ayten SEZER Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Derviş KILINÇKAYA Dr. Yunus KOBAL
Yayına Hazırlayan	Doç.Dr. Temuçin Faik ERTAN Yrd.Doç.Dr. Yonca ANZERLİOĞLU Dr. Yasemin DOĞANER Dr. Sadık ERDAŞ Dr. Yunus KOBAL
Bu Sayının Hakem Kurulu	Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Semih YALÇIN, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara. Prof. Dr. Mustafa YILMAZ, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Oğuz AYTEPE Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Adil DAĞISTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Temuçin Faik ERTAN, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Doç. Dr. Şefika KURNAZ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, Ankara Doç. Dr. Yusuf SARINAY, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Doç. Dr. Adnan SOFUOĞLU, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Necati AKSANYAR, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kütahya. Yrd. Doç. Dr. Ender GÖKDEMİR, Gazi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara. Yrd. Doç. Dr. Ayten SEZER, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Türk Arşiv Belgelerine Göre Balkan Savaşı Sırasında Bulgarlar'ın Edirne Vilayetinde Yaptıkları Mezalim ve Yerli Rum Halkın Tepkisi*

According to Turkish Archival
Documents the Bulgarian Atrocities in
Edirne and the Reaction of
Native Greek Population During the
Balkan War

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (Bahar 2005) 115-128

Nuri KÖSTÜKLÜ

Prof.Dr; Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Bölümü

-
1. 20-22 Mayıs 2002 tarihlerinde Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi'nce Manisa'da düzenlenen Birinci Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu'na tebliğ olarak sunulmuştur.

ÖZET

Bu makalede, arşiv belgelerine dayanılarak, Balkan Savaşı sırasında Bulgarların işgal ettikleri Edirne vilayetinde Müslüman sivil halka ve esir Türk askerlerine yönelik gerçekleştirdikleri mezalim ve bölgenin yerli Hristiyan halkından olup kısa bir süre sonra Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanistan'ın yanında yer alacak olan Rumlardan bazılarının Bulgar işgalini desteklerken, Bulgar işgali ile Osmanlı idaresini kıyaslayabilen bazı Rumların ise nasıl Osmanlı idaresini tercih ettikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Balkan Savaşı, Edirne, Bulgar Mezalimi, Rumlar, Türk Esirleri.*

SUMMARY

This article seeks to explore, under the lights of Turkish archival documents, Bulgarian atrocities against the native Muslim people and the Turkish prisoners in Edirne and the behaviors of the native Christian population of the region, the Greeks; though they would support Greece during the Turkish War of Independence between, some supported the Bulgarians, but some who could make a clear comparison between the Bulgarian invasion and Ottoman administration, declared that they preferred the Ottoman administration at the end of the Balkan Wars.

Key Words: *Balkan War, Edirne, Bulgarian Atrocities, Greeks, Turkish Prisoners.*

Giriş :

Bilindiği üzere Yakınçağ Türk tarihinin dönüm noktalarından birisi de Balkan Savaşıdır. 8 Ekim 1912'de başlayan savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin Batı sınırı Adriyatik'ten Meriç'e kadar gerilemiş ve aşağı- yukarı 600 yıllık Türk yurdu olan Rumeli elden çıkmış idi.

Bu savaşın sebeplerine baktığımızda, Şark Meselesi projesinin hedeflerinden biri olan "Türkler'i Balkanlar'dan atmak" düşüncesini, daha sonra sayacağımız sebeplerin zeminine muhakkak koymak gerekecektir. Aslında 1815'ten itibaren adı konan Şark Meselesi'ni uygulamaya koyabilmek için zaman ve zemin kollanıyordu. Trablusgarp Savaşı, Balkanlar'da Türkiye aleyhine gelişmelerin oluşması için bir fırsat oldu. 1908'den beri Avrupa Türkiye'si'ni nasıl paylaşacaklarını düşünen Balkan devletçikleri, kendi aralarında anlaşamadıkları gibi, aslında Osmanlı Devletinden de çekiniyorlardı. Fakat, takip eden gelişmeler Balkan devletlerini birbirine yaklaştırdı ve Osmanlıyla savaş hususunda onları cesaretlendirdi. Panslavist bir politika takip eden ve Ortodoksların hamiliğine soyunan Rusya Balkan devletlerini el altından destekler ve kışkırtırken, Osmanlı'ya da Balkanlarda savaş olmayacağına dair sahte teminat veriyordu. Yaklaşan savaşın ayak seslerini halâ hissedemeyen Osmanlı yönetimi ise Rusya'nın bu sahte teminatına inanarak Rumeli'deki 120 tabur eğitimli askeri terhis etti. Bu, Rumeli'yi yakın bir tehlikede savunmasız bırakmak demektir. Üstelik, bu uygulamaları yapan mevcut hükümetin Hariciye Nazırı Asım Bey, daha önce Sofya elçiliği yapmış ve görevinin icabı Bulgaristan'ın niyetlerini muhakkak bilmesi gereken biri idi. Gaf üstüne gaf yapan Osmanlı hükümeti, Sırbistan'ın Avrupa'dan getirttiği gelişmiş ağır topların, Selanik limanından demiryolu ile Belgrat'a nakline izin vermek gafletini gösterdi. Yakında Türkiye'ye ateş kusak olan bu topların kendi topraklarından geçmesine Avusturya Macaristan izin vermediği için Türkiye yolu olmaksızın Sırbistan'a nakli imkansızdı. Osmanlı Hükümeti, Balkan devletlerinin bir ittifak içinde Osmanlı'ya saldırabileceğini

halâ düşünmüyordu. Halbu ki, Balkan ülkeleri arasında ittifakı engelleyen kiliseler ve okullar meselesi gibi mevcut bazı ihtilaflar, zamanın İttihatçı yönetimince giderildiği için söz konusu Balkan devletlerinin birbirleriyle anlaşabilmelerine çanak tutulmuştu.

Sultan Abdülhamid, sürgünde bulunduğu Selanik'de bu gelişmelerden haberdar olunca; "Kiliseler meselesini hallettiniz mi?" diye sormuş ve halledildiğini öğrenince ittifakı tabii bulmuş idi¹. Sultan Abdülhamid'in bu ifadelerinin arkasında söz konusu kararları alan Osmanlı yönetimin beceriksizliği ve ufuksuzluğundan bir sızlanış vardı.

Enver Ziya Karal, Balkan ittifakının hazırlıkları sırasında yukarıdan beri işaret ettiğimiz Osmanlı yönetiminin bu davranışlarını, haklı olarak "beyin kanaması geçiren bir hastanın hareketlerini andırmakta idi"² şeklinde değerlendirmektedir.

Gerek Osmanlı yönetiminin izahı mümkün olmayan bu tür tutum ve davranışları, gerekse Balkan ülkeleri arasında bir ittifakın kurulmuş olması ve bazı büyük devletlerin de Balkan devletleri lehine bir tavır içine girmeleri Balkan ittifakının savaş alanına geçmesini kolaylaştırdı. 8 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Karadağ'ın bu savaş ilanından sonra diğer müttefikler Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan da Osmanlı'ya karşı açıkça cephe aldı ve 18 Ekim'de bu devletlerle savaşa girildi.

Balkan Savaşı, Bulgarlar'la Trakya'da Doğu Cephesi; ve diğer bütün müttefiklerle Makedonya ve Arnavutluk'ta Batı Cephesi olarak iki cephede sürdü. Ayrıca Yunanlar'la da bir deniz cephesi vardı.

Burada askeri cihetine girmeyeceğimiz Balkan Savaşı hezimetle sona erdi. Balkan faciası olarak da adlandırabileceğimiz ve bu savaş sırasında Osmanlı ile savaşan devletlerin ve özellikle Bulgarlar'ın işgal ettikleri yerlerde yaptıkları hukuk dışı, insanlık dışı zulüm ve işkenceler ise savaşın içler acısı bir başka sosyal boyutunu oluşturmaktadır. Balkanlar'da Türk varlığını, Türk kültürünü ortadan kaldırmayı amaçlayan bu zulüm ve işkenceler öyle bir boyut kazanmıştır ki bölgedeki yerli Rum halk bile kendi dindaşı Bulgarlar'ın zulmünden Osmanlı'ya sığınmak durumunda kalmıştır. Kendilerinin Bulgar zulmünden kurtarılmasını isteyen Rumlar'dan 2. Balkan Savaşı sırasında kurtarılan bölgeler halkı Osmanlı'ya teşekkür telgrafları çekmiştir.

Bu araştırmamızda Sofulu, Ortaköy, Üsküdar, Dimetoka, Hasköy, Lefke kaza ve nahiyeleri ile bunlara bağlı köyler ve Edirne'nin diğer köylerinde Bulgarlar'ın yaptığı mezalim ve bölgedeki yerli Rumlar'ın Bulgar işgalleri karşısındaki tutum ve davranışları ele alınacaktır. Şüphesiz Bulgar mezalimi konusunda mevcut çalışmalar bulunmaktadır. Ancak biz burada arşivlerin tozlu rafları arasında kalmış ve henüz literatüre girmemiş bazı olayları bir bildiri sınırının müsaade ettiği oranda değerlendirmekle iktifa edeceğiz.

I- Bulgar Mezalimine Dair Bazı Tespitler

a- Sivil Halka Yapılan Mezalim

Savaş başlar başlamaz Ali Yaver paşa komutasındaki bir mürettep kolordu, 19- 20 Ekim günlerinde Bulgar kuvvetiyle ilk sıcak teması sağladı, ancak bozguna uğrayıp Mestanlı'nın güneyine kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Bu yenilgiden iki gün sonra General

1. İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul 1961, s. 396.
2. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.9, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1996, s.296

Savof'un komutasındaki Bulgar ordusu dört kolordudan mürekkep Şark Ordusuyla karşı karşıya geldi. Edirne- Kırklareli arasında ve Edirne'nin 25 km. kuzeydoğusunda maalesef Osmanlı ordusu bozguna uğradı. Bulgarlar üç hafta gibi kısa bir süre içinde Çatalca istihkâmlarına kadar geldiler. Takip eden günlerde bazı kısmi başarılar elde edilmişse de açlık, yardımsızlık ve özellikle iç siyasetin çirkin oyunları³ sayesinde maalesef Edirne'nin düşüşüne engel olunamadı. Edirne müdafii Şükrü Paşa'nın dillere destan kahramanlığına rağmen Bulgar ordusu 26 Mart 1913 Çarşamba günü Edirne'ye girdi. İkinci Balkan savaşı diye adlandırılan ve devede kulak misali Meriç'e kadar olan yerlerin geri alınmasına kadar bu bölgede Bulgar işgal günleri başlamış oldu.

Bulgarlar'ın bu işgaller sırasında işgal ettikleri yerlerin sivil halkına yönelik "mezallım" çerçevesindeki filleri, katliam, ırza ve namusa tecavüz, yaralama, yağma ve tahrip olarak yoğunlaşmıştır. Öyle ki, işgal gören her köy ve kazada bu işkence ve insanlık dışı davranışların hemen tamamına rastlanıyordu. Özellikle, araştırmamıza konu edindiğimiz, Ortaköy, Sofulu, Üsküdar, Dimetoka, Hasköy, Lefke, kaza ve nahiyeleri ile bunlara bağlı köyler ve Edirne'nin diğer köylerinde Balkan harbi sırasında tarihin ender kaydedeceği bir insanlık dramı yaşanmıştır. Bazı örnekler vermek istiyoruz;

Bugün Meriç ilçesinin Kadıondurma köyünün batısında nehir kenarında bir mevkide ve o dönemde Sofulu kazasına bağlı Meriç nehrinin hemen doğu sahilinde Sofulu'dan keleklerle 2 km. mesafede bulunan 190 hanelik Eydiköy'de (Edeköy) Bulgarlar, savaşın başladığı ayın yani Ekim ayının sonunda (31 Ekim 1912) bir vahşete imza attılar. Tabi bu vahşet ancak aylar sonra bölgeye Türk kuvvetlerinin girmesiyle ortaya çıkacaktı. Sofulu Müfrez Kumandanı Bnb. Mehmet Rüşti'nün 30. Fırka Kumandanlığı'na gönderdiği 01 Ağustos 1913 (19 Temmuz 1329) tarihli rapor tüyler ürperticidir. Burada belirtildiği üzere, 1800 nüfuslu köyde 141 kişi sağ kurtulabilmiş geri kalan 1659 kişi çoluk çocuk demeden katledilmiştir. Malları tamamen yağma edilmiş 1 cami, 3 dükkan ve 1 hanın dışında geri kalan bütün binalar tamamen yakılıp yıkılmıştır. Katledilenlerden bir kısmı Meriç'e atılmış büyük bir kısmı ise erkekler köy camiine kadınlar da Kuru Hasan, Hacı Sadık ve Çavuş Ali'nin evlerine doldurulmuş buralarda çeşitli işkence, bıçak, süngü ve dipçiklerle öldürülüp parçalandıktan sonra köydeki kuyulara atılmışlardır. Bu katliam öyle korkunç bir boyutta idi ki köyde bulunan 150 kuyudan 7'si hariç geri kalan 143 kuyu cesetlerle dolmuş ve kokmaması için üzerleri örttürülmüştür. Kadın ve kızların namusuna tecavüz edilmiş, çok küçük yaşta çocuklar bile bu katliam ve işkenceden nasibini almış idi. Bnb. Mehmet Şükrü daha sonra kendisi yaptığı tahkikatta bu katliamdan 8-10 kadının kurtulduğunu bunların da maalesef "hunhar Bulgarlar ve yandaşları bulunan canavarlar tarafından namusları çiğnenmiş ve vücutlarının pekçok yerinde süngü ve kasatura ile işkenceye maruz kaldıklarını" görmüştü. Yine canını kurtarabilmiş olanlardan 8 yaşındaki Mustafa oğlu Hasan'ın bile vücudunun hemen her tarafında süngü, bıçak yaraları vardı. Elleri bağlı olduğu halde yaralı olarak Meriç'e atılanlardan bazıları ise ayaklarıyla yüzerek kurtulabilmişlerdi⁴. Bahsi geçen rapordan ve buradaki diğer ayrıntılı ifadelerden anlaşıldığına göre, Bulgarlar'ın Eydiköy'de

3. İttihat Terakkicilerin sırf mevcut hükümeti zor durumda bırakıp devirebilmek ve kendileri iktidara yani koltuğa gelebilmek uğruna bütün cephelelerde askerleri savaşmamaya teşvik eden propaganda ve bozgunculuklarından örnekler için bkz., İ. Hami Danişmend, *a.g.e.*, C.4, s.390- 393. Mehmed Selahaddin Bey, *İttihat Terakkinin Kuruluşu ve Osmanlı Devletinin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, (sadeleştiren: Ahmed Varol) İnkılap yay., İstanbul 1989, s.56- 64.

4. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 51); *ATASE Arş.*, Kl:588, D:3, Fh:4-3, 4-4; *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Kasım 1989, sayı:89, belge no:2183, s.19- 23

yaptıklarını “vahşet” kavramı bile ifade etmekten uzak olup, acaba bunu yapanlar “insan” olabilir mi? diye sormadan kendimizi alamıyoruz. İşgaller yayıldıkça mezalim ve katliamlar da artmaya başladı.

Samane (Samavina)⁵ Köyü Muhtarı Bekir oğlu Mehmet ve iki azanın verdiği rapordan anladığımıza göre, Kurban Bayramından üç gün önce muhtemelen 17- 18 Kasım 1912 tarihinde Ortaköy⁶ kazasının Samane (Samavina)⁷ köyünde 91 kişi⁸ Bulgarlar tarafından elleri arkalarından bağlanıp köy yakınındaki Arda nehri yanına götürülüp gözlerinin önünde çukur kazıp diri diri çukurların içine ayak üstü koyup üzerlerine ateş edip kimi yaralı kimi ölü olduğu halde üzerlerini toprakla örtmüşlerdir. Daha sonra köye gelen Bulgar askerleri köyde pek çok Müslüman kadının namusuna ve ırzına tecavüz etmişlerdir. Canlarını zor kurtaran bazı köylüler de civar köylere gitmiş veya dağlarda saklanmaya çalışmışlardır. Bu olaylar sırasında köyün Bulgar ahalisinden bazı kişiler Bulgar askerlerine muhbirlik yapmışlar idi⁹. 17- 18 Kasım 1912 tarihinde civar köy Sekbanlı'da yaşları 16 ile 55 yaşlarında değişen 22 kişi katledildi¹⁰.

Yine aynı bölgede bulunan Sarıhızır (Sadrihızır) ve Kamarlı (Komara ?) köyleri de Bulgar katliamlarından nasibini aldı. 3-8 Aralık'ta Kamarlı köyü yerli Bulgar ahalisinden Domuzcu oğlu Hristaki ile (fırar) Dimitri oğlu Mihail Hacı Selim çetesinin silahlarını hıfz ettiriler diyerek bir Bulgar subayı ve dört askerine muhbirlik ederek Sarıhızır köyünden 10 müslümanın¹¹ katline sebep oldular. Katledilen bu kişilerin kimilerinin cesetleri Arda'ya atılmış kimileri ise köy ortasında bırakılmıştır. Köy muhtarı Yorgi oğlu Dimitri ile azalardan Vanikil, Mihail, Ahmet Pehlivan ve ahaliden Mehmet oğlu Latif Çavuş'un imzalı raporlarından köydeki bazı Rumlar'ın diğer İslam ahalinin ve ailelerinin korunması ve zarar görmemeleri için gayretleri olduğu belirtilmektedir¹². Daha sonraki aylarda (muhtemelen Ağustos 1913) Kamarlı'da büyük bir katliam yaşandı 63 kişi katledildi¹³.

Edirne'nin 26 Mart 1913'te Bulgarlar'ın eline geçmesinden sonra ise Edirne Vilayeti'nin pek çok kaza ve köyünde Bulgarlar'ın insanlık dışı katliamları devam etti. Uzunköprü civarından bazı örnekler vermek istiyoruz;

Uzunköprü bölgesindeki Müretteb Nizamiye Fırka Kumandanının ifadesine göre, Uzunköprü'de bir katliamın önü alınmış ancak Eskiköy yolu üzerinde çok sayıda

5. Şimdiki adı Amovunan'dır.

6. Bugünkü adı İvailovgrad (Yunanistan'da)

7. Bir sureti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 13, 14)'te bulunan belgede “Hamak” olarak okunmaktadır. ATASE Arşivi belgelerinde (Kl:558, Dosya:3, Fihrist:4-10, 4-11) Samane olarak geçmektedir. Doğrusu Samane olmalıdır.

8. Katledilen bu kişilerin isimleri bir önceki her iki belgede de geçmektedir. Bkz., ATASE Arş., Klasör:558, Dosya:3, Fihrist:4-10, 4-11; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Kasım 1989, sayı:89, Belge no:2210, s.100-106.

9. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 13, 14). ATASE Arş., Klasör:558, Dosya:3, Fihrist:4-10, 4-11; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Kasım 1989, sayı:89, Belge no:2210, s.100- 106. Burada katliamdan kurtulan Akpoturlu Ahmet ve Hüseyin oğlu Fehim'in ifadeleri bulunmaktadır

10. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 12). Burada katledilenlerin yaşları ve künyeleri bulunmaktadır.

11. Katledilenler şunlardır: Hasan oğlu Mustafa, Musa oğlu Mahmut, Mustafa oğlu Mehmet, İsmail oğlu İzzet (merkumun eşinin de nerede olduğu bilinmiyor), Ali oğlu Abdurrahman, Arnavut oğlu Rüstem, Arnavut oğlu Hasan, Arnavut Fazlı, Ali oğlu Yusuf, Korucu Mehmet

12. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 11)

13. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 25)

Müslümanın cesediyle karşılaşmış idi. 40'ı geçkin cesedin bir kısmı fırkaca bir kısmı da halk tarafından defnedilmiştir. Katledilenlerden bazılarının resimleri de çekilmiştir¹⁴.

Hasköy nahiyesinde de Bulgar işgali süresince korku dolu, katliam dolu karanlık günler yaşandı. Bölgedeki Cephane Kolu Kumandanı Binbaşı Şaban'ın Köy Papazı Kostantinos, Muhtar Anastaş ve ihtiyar heyetinin imzalı ifadelerine göre hazırladığı 12 Ağustos 1913 (30 Temmuz 1329) tarihli 13 maddelik raporunda Bulgar Ordusunun Hasköy'ü işgallerinde ibadethanelere ve İslam ve yerli Rum halka yaptıkları mezalim ayrıntılı bir şekilde gözler önüne serilmektedir. Buna göre; Bulgar süvarileri Hasköy'e girdiklerinde İbrahim Beğ hanında 15 kadar insanı keserek mezkur hanın yanına gömmüşler idi. İşgalden bir iki ay sonra, Hasköy papazı Kostantini'nin "camiler ibadethanedir, zarar vermeyin" demesine rağmen, buradaki camileri yakıp yıkmışlar ve 40'ı geçkin Müslüman evlerinin tamamı enkaz haline getirilmiş, tahrip edilen binalardaki mal ve eşyalar Bulgar askerlerince yağma edilmiştir. Köydeki Bulgar askerlerinden Yovan Çavuş, Petro Çavuş ve Tuta Çavuş kadın ve kızlara saldırıyordu. Öteyandan Havsa'ya Kaymakam olarak atadıkları Yavanof, gerek Papaz Efendi'ye ve gerek muhtar Anastaş Efendi'ye ve ahaliye Bulgar olmaları için baskı yapmış direnenler olursa kılıçtan geçireceğini söylemiş idi. Bu şartlar altında Köydeki Müslümanların tamamı göç etmek durumunda kalmıştı¹⁵.

Dimetoka-Kulaklı-Kamarlı istikameti ile Dimetoka-Eframköy (Efrenköy?) güzergâhındaki hemen bütün köyler Bulgar zulmü ve vahşetine maruz kaldı. Katl, ırza tecavüz, yakıp yıkma hergün yaşanan olaylar haline geldi. Olaylara şahit olanların ifadelerinde "Müslüman halkın elindeki silahlar toplatıldıktan sonra erkeklerin istisnasız katledildikleri, bazılarının ancak dağlara kaçarak, ağaç kovuklarında, çalı diplerinde aylarca saklanarak canlarını kurtarabildikleri, tasallut edilmedik bakire kız kalmadığı gibi, ırzına canavarca taarruz edilmedik kadın bulunmadığından ve bu civardaki bazı Rumlar'ın da vahşet ve cinayetlerde Bulgarlar'dan aşağı kalmadıkları yana yakıla" anlatılmaktadır. Bütün bu hadiseleri yakından işiten ve gören Mürettep Nizamiye Fırkası Kumandanı, Dahiliye Nezaretine yazdığı 31 Ağustos 1913 (18 Ağustos 1329) tarihli raporunun sonunda Balkan Savaşı sırasında Bulgar vahşetini ve karakterini şu ifadelerle dile getiriyor; "Köylerin harap halini, mazlum ve mağdur Müslümanların âh u inini Bulgar ve Rumlar'ın canavarca şenat ve fezahatları (kötülükleri) görülüp işitildikçe Müslüman olmak, Avrupa'da ve cinayet mahallerinde yaşamak, değil isterse Çin'de bulunsun müteessir olmak bu canavarlıklara bir son vermeğe çalışmak için 'insan' namına melek bulunmak kifayet eder"¹⁶.

21 Temmuz 1913'te Edirne'nin geri alınması ve takip eden günlerde Meriç'e kadar bazı yerler Bulgar işgalinden kurtarılırken Meriç'in batısında kalan ve özellikle Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde Bulgar katliamları artmakta idi. Edirne Valisi Adil'in 24/25 Ağustos 1913 (11/12 Ağustos 1329) tarihinde Dahiliye Nazırına gönderdiği rapordan anladığımıza göre, Ortaköy kasaba ve köyleri ile Kırcaali kazasında katliamlar oldu. Muhtemelen 23 Ağustos'ta (1913) bin bir güçlkle Gümülcine'den Edirne'ye gelebilen bir heyet Bulgarlar'ın Gümülcine'de yaptıkları katl, ırza tecavüz, yakıp yıkma vb. vahşetleri ağlayarak Vali'ye anlattılar. Bulgarlar Gümülcine'yi tahliye ederken 600

14. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 45) ; Uzunköprü'den çekilirken Bulgarların katlettikleri insanlardan bazılarının fotoğrafları için bkz., İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi*, Trakya Üniversitesi yayını, Ankara 1990, s.103.

15. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 28)

16. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 25)

Türkü kollarından bağlayarak bir dere içinde idam etmişler ve Mestanlı istikametinde çekilirken de bu güzergâhdaki 14 köyü yakmışlardı. Vali Adil Bey, dinlediği feryatlar ve şikayetler karşısında, bu durum "sükun ve itidalini itaat ve intizamını muhafaza etmek isteyen en metin yörükleri bile sarsıyor" demekten kendini alamamış ve eğer Osmanlı Hükümeti Meriç'in batısına katiyyen geçemiyecek ise burada yani Gümülcine'nin Rodop dağ silsilesinden Adalar Denizi'ne kadar uzanan ova bölgesinde bulunan Türkler için, medeni Avrupa devletleri nezdinde bazı teşebbüsler yaparak kesinlikle buralarda bulunan Müslüman Türkler için tedbir alınması gerektiğini bildirmiştir¹⁷. Tabii bu taleplere ve ilgili makamlar arasındaki yazışmalara rağmen ciddi manâda bir tedbir alınamamış ve sözkonusu bölgelerde Türkler'e yönelik saldırı ve katliamlar devam etmiştir.

Buraya kadar verdiğimiz örnekler, Balkan Savaşı sırasında Bulgar vahşetinin belki çok az sayıda bir örneğini oluşturunuyordu. Ama görünen o ki, Balkanlar'daki Türkler üzerine tam bir katliam projesi uygulamaya konmuştu.

Sivillere karşı bu katliamlar yapılırken, esir olan Türk askerlerine karşı da aynı muamelenin yapıldığını görüyoruz.

b- Esir Türk Askerlerine Yapılan İşkence ve Katliamlar

Balkan Savaşında Bulgarlar'a esir düşen Türk askerinin sayısı oldukça fazla idi. Devletlerarası hukuk, insanlık ve savaş hukuk kurallarını hiçe sayarak 10 binlerin üzerinde, bazı araştırmalara göre¹⁸ 36- 38 bin civarında esir Türk askeri maalesef kitleler halinde katledilmişlerdir. Bunlardan ilgi alanımızla alakalı olarak bazı örnekler vermek istiyoruz;

Edirne muhasarasında esir düşen Türk askerlerinden bazıları muhtemelen Mart ayının (1913) sonlarında elleri bağlı olarak Balat köyünün kuzeydoğusunda ve muhtelif yerlerde kasatura, dipçik ve kurşunlarla şehit edilmiş bunlardan bazıları ise, gözleri çıkarılarak, kulakları ve başları kesilerek çeşitli işkencelerle katledilmiş idi¹⁹.

Edirne ve diğer yerlerde esir alınan Türk askerlerinin toplanma yerlerinden biri de Eski Zağra idi. Doğu Rumelinin Bulgaristan Prensliğine bağlandığı 1885 yılına kadar aşağı- yukarı 5 asırdan fazla bir Osmanlı- Türk şehri olarak kalan ve buralara barış ve hizmet götüren Türk askeri Eski Zağra'nın kendisinin hunharca katledileceği bir mekan olacağını aklının ucundan bile geçiremezdi. Ama Balkan Harbi ve Bulgar karakteri Eski Zağra'yı binlerce Osmanlı Türk askerine mezar yaptı. Burada pekçok katliam hadisesi yaşandı. Elimizde bu katliamlardan şans eseri kurtulabilen bazı Türk askerlerinin olayları dile getiren ifadeleri var.

Edirne'de esir olduktan sonra Hasköy'e²⁰ sevk olunan 10. Topçu Alayından Kütahyalı Çavuş Mehmet Ali oğlu Ahmet, Bandırmalı er Abidin oğlu Ali ve Abdioğlu Hakkı'nın ifadelerinden anladığımıza göre; Bulgarlar Edirne'yi işgal ettikten sonra esir aldıkları bir grup Türk askerini 3 gün Sinekli'de tuttuktan sonra Mustafa Paşa'ya sevk ettiler. Yolda bazı esirler işkence ile öldürüldü. Esirler Hasköy'e getirildiler ve burada 4 ay

17. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 31)

18. İlker Alp, *Bulgar Mezalimi (1912- 1913 Balkan Savaşları Döneminde)*, Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1985, s.109 vd.

19. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272. 11. 7. 1. 4. (sıra no: 45)

20. Kirmanlı ile Karaağaç arasında bulunan Hasköy.

kadar tutuldular. Muhtemelen Temmuz 1913 ortalarında 3200 kadar esir Türk askeri yine yaya olarak Eski Zağra'ya doğru yola çıkardılar. 2 gün 2 gece süren bu yolculuk sırasında bu insanlara ne su ne de ekmek verdiler. Hatta halsizlikten hastalananları Hastaneye götüreceğiz diye mısır tarlalarına götürüp orada süngüleyip öldürdüler. Pek çok esir bu yolculuklarda katledildi. Kafil Eski Zağra'ya geldiğinde daha önceden buraya getirilmiş 1300 kadar esirle birlikte toplam 3500 kişilik bir sayıya ulaşmıştı. Bu esirler bir tarafı un fabrikası bir tarafı hastane ve diğer iki tarafı tel örgülerle kapatılmış bir mekana sokuldular. Ertesi sabah yiyecek olarak yalnızca yarım ekmek verdiler. O gün akşama doğru esirlere, "sizi başka yere sevkedeceğiz ayağa kalkın hazır olun" dediler ve esir askerler ayağa kalktıktan sonra şehir tarafından üzerlerine yaylım ateşi açıldı. Ortalık bir anda can pazarına döndü. Bir kısım esir ancak tel örgülerden kaçarak kendini kurtarmaya çalıştı. Fakat Bulgar askerleri bunları da kılıçtan geçiriyorlardı. Bu ifadeleri veren yukarıda isimlerini verdiğimiz askerler bağlık bahçelikler içinde saklanarak canlarını kurtarabildiler ve binbir çile içinde tam 9 gün tarlalar içinde yürüyerek mısır koçanı ve buğday taneleri yiyerek Bulgar işgalinden henüz kurtarılmış Edirne'ye ulaşabildiler²¹.

Bu katliam, tabiki kısa sürede duyuldu ve Osmanlı Ajansı tarafından ilan edildi. Bu üzücü haberi duyan Anadolu'nun pek çok yerlerinden hükümete, katliamı kınayan ve şehit olanlar içinde kendi memleketlerinden olup olmadığını öğrenmek isteyen telgraflar gelmeye başladı²². Bu cümleden olmak üzere 10 Ağustos 1913 tarihiyle Sadaret'e gönderilen bir yazıda Eski Zağra'da 3000 civarında esir Türk askerinin katledilmesinin Osmanlı Ajansı vasıtasıyla duyulması üzerine Manisa Taburunun esareten orada bulunmasından dolayı Manisa'da halkın heyecanlı ve endişeli olduğu belirtilip şehid olanların bildirilmesi istenmiştir²³.

Bu katliamın dışında Eski Zağra'da başka katliamlar da oldu. Yine bir esir grubu Topçu kışasında tutuluyordu. Burada 8000 civarında esir vardı. 32. Alay'dan olanlarında içinde bulunduğu bir kafilayı muhtemelen Temmuz ortalarında bir gece "sizi Kızanlığa götüreceğiz" diye kaldırdılar ve yola çıkardılar. Sabaha yakın bir boğazdan geçilirken etraftaki nöbetçiler uzaklaşıp civardan üzerlerine yaylım ateşi açıldı. Pek çok esir Türk askeri burada katledildi. Ancak yüz kişi kadar kaçabildi ise de arkadan özel yetiştirilmiş köpeklerle takip ettiler ve buldukları esiri öldürdüler. Ancak birkaç kişi canını kurtarıp Edirne'ye kadar ulaşabildi²⁴.

Yine Eski Zağra'da benzer bir katliam da Pus Bira Fabrikası civarında yaşandı. Şehid olanların yanısıra çok sayıda esir Türk askeri yaralandı. Elimizde 179 kişilik bir yaralı listesi bulunmaktadır. Bunlar içinde 32., 33., 11., alaydan olanların yanısıra en fazla 10. Topçu Alayı mensubu vardır²⁵.

Esir Türk askerlerine yapılan mezallim ve insanlık dışı muamelelerin önü arkası kesilmiyor idi. Tirnova kasabasında bulunan Osmanlı esirlerine de yine aynı şekilde muamele edilmiş pekçoğu katledilmiş veya işkenceye maruz kalmış idi. Bu katliamla ilgili olarak Tanin gazetesinde katliamdan kurtulan esirlerden Mehmed Zeki imzasıyla yayınlanan bir mektup olayı bütün açıklığıyla ortaya koyuyordu. Mevcut hükümet

21. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 2..2. (sıra no: 29)

22. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 2..2. (sıra no: 25, 25a)

23. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 2..2. (sıra no: 26)

24. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 2..2. (sıra no: 28)

25. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 2..2. (sıra no: 19- 15)

Sofya'da bulunan Almanya Büyükelçiliği vasıtasıyla Bulgaristan'ın Türk esirlerine karşı insanlıkla ve savaş hukukuyla bağdaşmayan bu tür tutum ve davranışlarını önlemeye ve esirlerin durumuyla ilgili malumat almaya çalışıyordu. Esirlerin durumu ile ilgili elde edilen pek çok bilgi şehid ve yaralı listeleri Almanya elçiliği vasıtasıyla edinilmişti²⁶. Ancak Bulgaristan'ın Türk esirlerine karşı hukuk dışı davranışlarının engellenmesi konusunda maalesef istenilen sonuç alınamadı. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere akibetinden haber alınamayan ve şehid edilen esir Türk askeri sayısı 36 ile 38 bin gibi korkunç rakamlara ulaşmış idi.

Sivil halkın yanı sıra Esir Türk askerlerine yapılan bu işkence ve katliamlar, Türk kamuoyunda, zihinlerde ve vicdanlarda uzun süre silinmeyecek yaralar ve izler bıraktı.

Balkan Harbi sırasında bu katliamlar yaşanırken, Bulgarlar'ın işgal ettikleri yerlerdeki diğer gayr-i müslim halk yani Rumlar'ın tutum ve davranışları da üzerinde durulmağa değer bir vakıadır. Bulgarlar'la birlikte işbirliğine girerek yıllarca beraber yaşamış oldukları Türkler'e karşı girişilen katliamlara ortak olan Rumlar olduğu gibi, Bulgar katliamına maruz kalanlar da olmuş ve hatta Bulgarlar'ın yaptığı bu vahşet karşısında insanlık duyguları harekete geçip, o zamanâ kadar idaresi altında huzur ve refah içinde yaşadığı yönetimi altında ekmeğini yiyip suyunu içtiği Türk idaresine karşı bir vatandaşlık duygusu içinde hareket edenler de görülmüş idi. Öyle ki, kendi dindaşının yani Bulgarlar'ın zulmünden Osmanlı'ya sığınanlar çok idi. Şimdi bu gelişmelere ana hatlarıyla bir göz atalım.

II- Yerli Rum Halkın Tutum ve Davranışı

Yukarıdaki bazı örneklerde kısmen temas edildiği gibi, Bulgar ordusunca kışkırtılan veya çeşitli vaatlerle Bulgarlar'la birlikte Türkler'e yönelik katliamlara katılan Rum çeteleri çoktu. Bölgedeki komutanların raporlarında "Rumlar'ın vahşet ve cinayetlerde Bulgarlar'dan aşağı kalmadıkları ve bu civardaki (Samane, Kamarlı, Sarıhızır) cinayetlerde Bulgar Hükümetinden emir ve müsaade alan Rum alçaklarının rolü olduğu"ndan bahsedilmiş idi²⁷. Eydiköy katliamında da bazı Rum komitecilerinin rolü olduğu biliniyordu²⁸. Yani, bazı bölgelerde Bulgarlar'la işbirliği içinde hareket eden Rumlar vardı. Bu davranışların temelinde , savaş ortamı içinde "galibin yanında yer alma" halet-i ruhiyesi olabildiği gibi, farklı medeniyet dâiresine ait olmanın veya olağanüstü bir ortamda menfaat temin etme vb. duygu ve hesaplarının da muhakkak etkisi olmalıdır.

İşgal bölgesindeki Rumlar arasında, kendini bir "Osmanlı", veya en azından bir "insan" olarak hissedip Bulgar vahşetine ortak olmayan Rumlar'a da çok rastlanıyordu. Meselâ, daha önce bahsettiğimiz üzere Hasköy katliamı sırasında Hasköy Papazı Kostantini Efendi camilerin ve Müslümanlara ait diğer binaların yakılıp yıkılmasına engel olmaya çalışmıştı. Yine Kamarlı köyünde Marinoğlu Dimitri, Pazişka oğlu Kostanti, Parisko oğlu Yorgaki, Yordan oğlu Yani, Yorgi oğlu Dimitri adındaki Rumlar, köydeki müslümanların

26. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 2..2. (sıra no: 14, 20)

27. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..4. (sıra no: 25.)

28. ATASE Arş., Kl:588, D:3, Fh:4-3, 4-4; Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Kasım 1989, sayı:89, belge no:2183

can ve mallarının zarar görmemesi için gayret gösterdikleri bilinmekte idi²⁹. Aynı şekilde Sarıhızır köyündeki katliamlarda da köyün Rum ahalisinden altı kişi Müslüman halkın zarar görmemesi için oldukça gayret gösterdikleri vaki idi³⁰. Aslında çetecilik ruhundan uzak aklı selim Rumlar, Bulgar idaresinin kendileri için ne tür tehlikeler doğurabileceğinin farkında idiler. Çünkü, Bulgarlar, işgal ettikleri yerlerde fırsat buldukça Rumlar'ı da katlediyor³¹, mal ve mülklerini gasp ediyorlardı. Meselâ, Hasköy'de gözlerine kestirdikleri Rum evlerine giren Bulgarlar, kıymetli eşya, araba, buğday, yulaf vs. gaspetmişler idi³². Aslında aynı dine mensup olmakla birlikte, uzun yıllardan beri süregelen "kiliseler problemi" yüzünden Bulgarlar'la Rumlar arasında birbirlerine karşı gizli bir rekabet, nefret ve kin vardı. Bulgar kilisesi Rumlar'ı da kendi nüfuzuna almak istiyordu. Nitekim, işgaller sırasında bu tür uygulamalara çok rastlandı. Meselâ, Kulaklı köyü papazı Yorgi Efendi, Muhtar Todor oğlu İlliya ve diğer Rum azaların 3 Ağustos 1913 tarihi itibarıyla ilgili makamlara gönderdikleri imzalı şikayetnamelerinde aynen şöyle diyorlardı; "Bulgarlar'ın dokuz aylık Edirne işgali sırasında Bulgar askeri ve zabitanı tarafından dilimizin söylemeye varmadığı cinayetler işlendi...Kumandanlarına varıncaya kadar alenen artık siz Bulgar oldunuz, size Bulgaristan'dan daskal ve keşiş getireceğiz...diyerek küfürler ettiler. Altıyüz seneden beri imtiyazat-ı mezhebiyemize zerre kadar bir söz bile sarf olunmadığı halde, eşkıya çetesinden başka bir şeye teşbih edilemeyen Bulgar askerlerinin üç günlük istilasında kiliselerimize kendi papazlarımıza ayin-i ruhanimizi icra ettirmede, kendi papazları vasıtasıyla İslav ayini icra ettirdi, siz hep Bulgarsınız... artık yeniden yine Bulgar olacaksınız diye tehdit ve tenevvürden vaz geçmediler"³³. Bu tür şikayetler hemen her taraftan geliyordu.

30 Mayıs 1913 tarihinde Londra Konferansı ile savaşa son verildiğinde bu sefer müttefikler arasında işgal edilen toprakların paylaşılması hususunda ihtilaflar çıktı. 23 Haziran'da Bulgaristan, Sırbistan- Karadağ ve Yunanistan'a karşı savaş açınca Osmanlı devleti bunu fırsat bilip işgal edilen Osmanlı coğrafyasına yönelik yeni bir harekât başlattı. İşte bu harekât sırasında Osmanlı ordusunun girdiği yerler halkı özellikle Rumlar, Osmanlı idaresini arzu eder yönde bir tutum ve davranış içine girdiler. Hatta, kurtarılan bazı yerlerin yapılacak sulh konferansında yeniden Bulgar idaresi altına verileceği söylentileri üzerine, pekçok kaza ve köyün Rum halkı, Osmanlı idaresinde kalmak istediklerine dâir, gerek Osmanlı yönetimine gerekse diğer Avrupa devletlerine imzalı yazılar gönderdiler. Elimizde, Meriç ile Tunca nehri arasında kalan hemen bütün köy ve nahiyelerden ve diğer yerlerden Bulgar zulmünü dile getiren ve Osmanlı idaresini istediklerini beyan eden çok sayıda telgraflar ve mektuplar bulunmaktadır. Bu telgraf veya mazbataların tarihleri 15 Temmuz ile 25 Ağustos 1913 arasında değişmektedir. Altında ilgili köyün Rum papas, muhtar ve halktan azalarının imzalarının bulunduğu bu tür mazbataların gönderildiği yerlerden bazıları şunlardır; Kızılıcak, Midye, Kurufunuk, Çavuşlu, Kurucu, Çobanlı, Kulaklı, Kayık (Üsküdar), Lefke, Paşa Mahalle (Üsküdar), Mihaliç, Katık (Üsküdar), Kâti, Dimitriköy (Lefke), Derviş, Kurukulaklı, Pazarlı, köyleriyle, Dimetoka, Sofulu, Ortaköy, Kırkkilise kaza ve nahiyeleri³⁴.

29. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1.4. (sıra no: 11.)

30. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1.4. (sıra no: 13.)

31. Meselâ, Bulgarlar Edirne yakınlarındaki Karaağaç'ta bazı Rumları kollarından bağlayarak Meriç Nehrine atmışlardı. Bunlardan ikisinin cesedin gösteren fotoğraf için bkz., İlker Alp, *a.g.e.*, s.118

32. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1.4. (sıra no: 28.)

33. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1.3. (sıra no: 11)

34. Her bir köyün veya nahiyenin ilgili makamlara gönderdiği mazbataların tam metinleri; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1.3 tasnif numaralı kayıta sıra no: 1'den 46'a kadar bulunmaktadır.

Bu şikayet mektuplarını veya mazbataları ayrı ayrı ele almamız mümkün olmadığından ancak bazı örnekler vermek istiyoruz;

Kızılıcak köyü halkı adına köy papazı ve 6 Rum azanın imzasıyla, 15 Temmuz 1913 (2 Temmuz 329) tarihiyle Osmanlı Hariciye Nezareti'ne ve Başkumandanlığa gönderdikleri mektupta şöyle diyorlardı: "Altıyüz seneden beri Osmanlı Devleti'nin daimî bir âsude hayatı içinde yaşayarak malımız, canımız, emlak ve namusumuz muhâfaza olunuyordu. Vaktaki Bulgar ordusu buralara geldi namus, ırz ve canımız ihtiyar, genç bilmez medeniyet düşmanı hükümet dokuz ay içinde bu kadar senelik hayat-ı maziye ve haliyemizi tarumar etti. Köylerimizde Bulgar memur ve çeteleri mevcut oldukça ağzımızı bile açamazdık. Ceplerimizde mühürlerimiz muhtar ve aza mühürlерine varıncaya kadar nü kud-ı mevcudemizle (mevcut paramızı) kâmilen gasp etti. ...Azıcık bir lâkırtı söylemiş olsak hemen bir kurşun cezamızı idi. Bulgar kanunu bu imiş. Şu birkaç gün zarfında memleketimize Osmanlı askerimizin duhul etmesi, yeniden bizlere namusumuzla yaşamak cihetini temin etti. Malımız, canımız, namusumuz Bulgar çete ve eşkiyasına karşı namuslu askerlerimize tevdi olundu. Bu günlerde memleketimizin tekrar Bulgaristan'a terk olunacağına dâir Avrupa hükümet-i muazzamasınca karar verilmekte olduğunu işittik. Avrupa medeniyetinin bu gibi feci cinayetlere razı ve kâil olmayacağı gibi böyle bir halde Bulgaristan hükümetinin namussuzluğu altında bi'z-zarur kalamayarak terk-i diyar ile, bu kadar asırdan beri çalışmakta olduğumuz vatanımızı terkle adil Osmanlı idaresine iltica edeceğimiz tabiidir. ...Bulgar'ın dokuz aydan beri gerek çapulculukla gasp ettiği ve gerekse asker için almış olduğu erzak-ı vesaire esmanı (ücreti) köyümüzce ba-defter 18.000 frank miktarında biz Kızılıcak karyesi (zarar görmüş) olduğumuzdan bunun da tazminine Osmanlı Başkumandan Paşa hazretleri ve Hariciye Nezaretimiz vasıtasıyla devletlere arzla taht-ı temine alınmasını ilaveten arzylediğimizizi ve Osmanlı tabiiyetinde memleketimizin ibka edilmesi esbabının teharrisini maruz işbu varaka-i istirhamiyemiz tanzim kılındı"³⁵.

27 Temmuz (1913) günü Midye kasabasıyla buna bağlı köylerden muhtelif unsurlara mensup 4000'i geçkin halk bir miting yapmış ve alınan kararları Başkumandanlık Vekaletiyle Dersaadet Rum Patrik Efendi'ye göndermişlerdir. Kaymakam Vekili Mihail Atanasyadi, Belediye Reis Vekili İstiradi, dava vekillerinden Aleksandr ve azadan Aristos Maturî'nin imzalarını taşıyan maruzatta özetle şöyle deniyordu;

"Osmanlı Ordusunun muzaffer harekâtıyla birlikte Bulgarlar'ın pençe-i mezalim ve gaddaranesinden bizleri kurtardığından dolayı hükümetimize ve ordukumandanlarımıza kemâl-i samimiyetle tebrik ve teşekkür ederiz.

Osmanlı Odusunun ileri harekâtta istirdat edilen yerlerin tekrar Bulgarlar'a verilmesi kararını kesinlikle takbih ve protesto ederiz.

Bu kararımızın Babiali ile düvel-i muazzama elçilerine tebliğ olunmak üzere Midye Menzil Kumandanı Bnb. Ali Rıza Bey'den rica ve istirhamla beraber, işbu kararın birer sureti Dahiliye Nezareti ve Rum Ortodoks Patrikhanesine gönderilmesine karar verildi..."³⁶.

Çavuşlu Köyü, köy papazı ve Rum ileri gelenlerinin imzasıyla 1 Ağustos 1913 tarihinde Osmanlı makamlarına gönderilen mazbata ise şu ifadeler yer alıyordu;

35. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..3. (sıra no: 14)

36. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..3. (sıra no: 29)

"Bulgarlar köyümüze geldikleri zaman beraberlerinde komitacılar dahi geldi. Burada kaldıkça her bir fenalığı yaptılar, yani insan kestiler herkesin ırz ve namusunu pay-mal ettiler...Sonra Osmanlı askeri geldi bizi halâs eyledi. Türkiye beşyüz sene oturduğu halde böyle fenalıklar görmemiştir ve kendilerinden pek memnun idik. Bulgarlar ise nefretimizi mucip olmuştur. Osmanlı askeri iyiliğimizi arzu ettiğinden dolayı bizi korumaktadır. Osmanlı askerinden memnun olduğumuz gibi, her gün Osmanlı askeri gönderseler memnun oluruz..."³⁷

2 Ağustos 1913 (20 Temmuz 1329) tarihiyle Çobanlı Köyü Papazı ve Rum azalarınca köy halkı adına imzalanıp gönderilen mazbatada özetle şu ifadeler yer alıyordu;

Bulgaristan hükümeti memleketimizi dokuz aydan beri işgal etmekte idi. Bu sürede Bulgarlar'dan gördüğümüz zulmü tarif etmek imkansızdır. Her gün başka bir asker gelir, zabıt gelir ilk işi ...ceplerimizdeki beş on parayı almak evlerimize girerek sandıklarımızı kırarak eşyamızı yağma ederdi. ...Bu kana susamış bir millet hiç görülmemiş idi. Bu kadar senedir Osmanlı adil idaresi altında refah ve saadette yaşamış idik. Osmanlı askerlerimizin buraya gelmesine mal ve canımızı korumasına ne kadar teşekkür etsek azdır. Bulgarlar'ı n buraları işgallerinde namusa, mala, cana taarruzu bizim dilimiz ermez ki söyleyelim. Bu hakikatleri düvel-i muazzamaya iş bu feryatlarımızın yazılmasını istirham eyleriz. Şu birkaç gün zarfında buraların Bulgaristan'a terk olunacağını gazetelerde gördük. Bunu bütün mevcudiyetimizle reddederiz. Eğer buralar Bulgarlar'a bırakılırsa biz Çobanlı köyü halkı buraları terk edip Osmanlı toprağına kaçacağız. Osmanlı bulunduğumuz cihetle bizim maruzatımızın nazar-ı itibara alınmasını Osmanlı padişahımızdan ve vekilinden istirham ederiz. ..Bulgar işgalinin olduğu dokuz ay zarfında 10.000 Frank zarar ziyanimız vardır. Bu cihetin dahi taht-ı temine alınmasını Padişahın adaletinden bekleriz..."³⁸.

Meriç'in hemen batısındaki Sofulu kazasına Osmanlı askerinin girmesiyle, başta Belediye Reisi Manâv oğlu Paskal ve Rum ileri gelenleri Bolayır Kolordu Kumandanına sundukları 3 Ağustos 1913 (21 Temmuz 1329) tarihli imzalı maruzatta, o zamanâ kadar Bulgar işgalinde karşılaştıkları zulümleri dile getirerek, Osmanlı ordusunun gelmesinden dolayı memnuniyetlerini uzun uzadıya dile getirdikten sonra, "Osmanlı Ordusunun ve Osmanlı Hükümetinin bizim için hayat ve saadet kaynağı olduğunu Bulgarlar'ın zulm ve teaddisi ile yedi sekiz ay inledikten sonra daha ciddi ve daha samimi surette takdir eylediğimizi itiraf eyleriz" dediler. Eğer buralar tekrar Bulgarlar'a verilirse "evlerini ve memleketlerini terk ederek ebdiyen sefil olacaklarını ve fakat bir daha Bulgar'ın mezalim zincirine geçmeyeceklerinin bütün alemce kat'i olarak bilinmesi"ni ve kumandanın bu durumu ilgili yerlere duyurmasını istediler³⁹. Yukarıda adlarını verdiğimiz diğer köy ve kazalardan da gönderilen mektup veya telgraflar da aşağı yukarı aynı mealde idi ve hemen hepsinde Bulgar zulmü dile getiriliyor ve Osmanlı kuvvetlerinin tekrar gelişinden duyulan memnurluk ve bundan sonra da Osmanlı idaresi altında yaşamak istediklerini uzun uzun anlatan ifadeler bulunuyordu.

Hatta Rumlar'ın bu duyguları kağıt üstünde kalmamış olup, fiilî olarak da vatanlarını Bulgar'a karşı savunacaklarını göstermişlerdi. Başkumandanlık tarafından Sadaret'e gönderilen 23 Ağustos 1913 (10 Ağustos 1329) tarihli telgraftan anladığımıza göre, bu

37. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..3. (sıra no: 7, 9)

38. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..3. (sıra no: 12)

39. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..3. (sıra no: 30)

günlerde Kırkkilise Belediye Reisi Kostantin Efendi, eşraf ve halk bir bando eşliğinde Ordu karargahına gelerek vatanperverce heyecanlı tezahüratlarla Osmanlı idaresinden ayrılmamak ve bu uğurda canlarını feda etmek için gönüllü olarak silah altına alınmaları istirhamında bulunmuşlardır. Belediye Reisi bilumum halk ve Rum milleti adına verdiği dilekçede, "altı asırdan beri kemâl-i refah ve huzur içinde yaşadıkları Osmanlı devlet idaresinde kalmak için mâlen, bedenlen her fedakârlığı yapmağa hazır olduklarını, işgal yıllarında Bulgarlar'dan gördükleri zulüm ve işkencelerin bütün dünyaca da bilinmesi için yol masrafları kendilerine ait olmak üzere uluslar arası bir muhabir heyetinin gönderilmesini teklif etmişlerdir"⁴⁰. Konu ile ilgili bir başka yazışmada Belediye Reisi Kostanti'nin organizesi ile 15- 60 yaş arası eli silah tutan bütün Kırkkilise halkının siperlerini bizzat müdâfaaya hazır oldukları belirtilmektedir⁴¹.

Şimdi, Bulgarlar'ın işgal etmiş olduğu ve daha sonra Osmanlı Ordusu'nun girdiği yerlerdeki Rum halkın tutum ve davranışını ortaya koyan bu mektup veya imzalı mazbataları ve buralardaki ifadeleri ve davranışları değerlendirecek olursak; hemen hepsinde Bulgar işgalinden ve yaptıkları zulümlerden bahsedilerek şikayetçi olunmuştur. Hatta, maddi olarak uğradıkları zararların tazmin edilmesi istenmiştir. Öteyandan, Osmanlı Ordusunun tekrar gelmesinden dolayı duyulan memnurluk ifade edilmiş ve o sıralarda yani 2. Balkan savaşını müteakip yapılacak konferansta kendi köy veya kazalarının tekrar Bulgarlar'a verilmesi ihtimalinden duyulan endişe dile getirilmiştir. Sulh konferansı ve yapılacak antlaşmada kendi memleketlerinin Osmanlı yönetiminde kalması için konferans üyeleri ve diğer büyük Avrupa devletlerine etki yapılmaya çalışılmıştır.

Rumlar'ın bu tutum ve davranışlarında samimi olup olmadıkları yönünde bazı zihinlerde sorular oluşmuş olabilir. Ancak, yukarıda da temas ettiğimiz gibi, Yunan- Bulgar rekabeti ve Rumlar'ın da Bulgar zulmüne uğradıkları hatırlanacak olursa, sözkonusu ifadelerle imza koyanların çoğunluğunun samimi olduğunu düşünmek doğru olur. Kaldı ki Kırkkilise'de görüldüğü gibi, fiili olarak da Bulgar işgaline karşı tavır almaları bu düşünceyi teyit etmektedir. Şüphesiz bu samimiyet her hâl ve şartta Osmanlı yönetimi lehine tavır koymak anlamına gelmemelidir. Rumlar, burada Bulgaristan veya Osmanlı yönetimini tercih etmek gibi iki ihtimalle karşı karşıya bulunmakta idiler. Dolayısıyla aşağı-yukarı 6 asırlık bir Osmanlı idaresi ile kısa süren Bulgar işgal idarisini sağlıklı bir şekilde mukayese edebilen, değerlendirebilen bir Rum'un Osmanlı yönünde tercihini koyması gayet tabii idi. Her ne kadar daha önce de bahsettiğimiz üzere Bulgar hesabına çalışan Rum çeteleri olmakla birlikte Rum halkın büyük bir çoğunluğu Osmanlı yönetimini arzu etmiş, kendilerinin Bulgar zulmünden kurtarılması için adeta feryat etmişlerdir. Bir başka ifade ile kendi dindaşının zulmünden Osmanlı'ya sığınmışlardır. Ama şu hususu da gözardı etmemek lâzımdır ki, tarih, "seçenekler farklı olursa tercihlerin de değişebileceği" gerçeği örnekleriyle doludur. Nitekim, Balkanlardaki Rumlar Bulgar işgaline karşı Osmanlı-Türk idaresini tercih ederlerken, İstiklal Savaşında ise Yunan işgalleri başladığında sözkonusu bölgelerdeki Rumlar'ın büyük bir kısmının Yunan lehine tavır koyduğu ve vatandaşı bulunduğu devleti aleyhine ihanete varan faaliyetlerde bulunmaktan kendilerini alıkoyamadıkları gerçeği halâ Türk kamuoyunun zihninde tazeliğini korumaktadır.

40. ATASE Arşivi, Klasör:148, Dosya:115, Fihrist:42-5.

41. Sadrazam'ın Dahiliye Nezaretine gönderdiği 23 Ağustos 1913 (10 Ağustos 329) tarihli resmi yazı.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272. 11. 7. 1..3. (sıra no: 46)

Sonuç :

Yakın Türk tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan ve birbakıma Türkler'in Balkanlar'dan sürülüşünün bir hikayesi olan Balkan Savaşı, konuyla ilgili mevcut yayınlara rağmen, henüz sosyal ve siyasi boyutlarıyla yeterince incelenmiş değildir. Bu dönemde, Osmanlı yönetiminde iktidar- muhalefet ilişkisi ise üzerinde muhakkak durulması gereken hatta günümüze yönelik pek çok ibret verici mesajları bulunan acı gerçekler olarak önümüzde duruyor.

"İnsan hakları" kavramının yükselen bir değer olduğu günümüz medenî dünyasında Balkan Savaşı sırasında yapılan insanlık dışı davranışların bilinmesi ve hatırlanması ihtiyacı kendini gösteriyor. "Medeniyet", "İslahat", "Tanzimat" kavramları arkasında Balkanlar'daki ve Anadolu'daki Türk varlığı nasıl sıkıştırılmış ve "Sevr" ile karşı karşıya bırakılmış ise bugün dahi içi boşaltılmış "demokrasi", "insan hakları" vb. kavramların arkasında Lozan'ın rövanşını alma hesabının yatmadığını kimse garanti edemez. Şu veya bu şekilde Türkiye'nin önüne çıkarılan problemlerin zeminine "Türkler'in barbar olduğu", sözümona "soykırım yaptığı" iddialarını koyan çevrelere, geç değil daha Balkan Savaşı sırasında onbinlerce Türk savaş esirinin ve savunmasız sivil halkın uluslararası hukuku hiçe sayarak nasıl katledildikleri gerçeği bilimsel araştırmalarla muhakkak sunulmalıdır. Bu cümleden olmak üzere eğer şimdiye kadar bir teşebbüs yapılmadı ise, Eydiköy katliamını ortaya çıkaracak bu bölgedeki kuyularda bir kazı yapılmasının netice verebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, Balkan savaşlarının sosyal yönünü, acıları ve kısaca bölge insanının yaşadığı dramı konu edinen bilimsel araştırmalara dayalı filmlerin hatta çizgi filmlerin yapılmasının tarih eğitimi açısından oldukça faydalı olacaktır.